

*Т. В. Перепелиця,
старший викладач кафедри
загальногуманітарних дисциплін,
Міжнародний гуманітарний університет*

ДІАЛЕКТИКА НАЦІОНАЛЬНИХ І ДЕРЖАВНИХ ІНТЕРЕСІВ

Сучасне суспільство захищає і реалізує свої інтереси через інститут держави, тому досить розповсюдженою в науковій літературі є точка зору, відповідно до якої поняття Національний і Державний інтерес тотожні. Іншою точкою зору є те, що в сьогоденному суспільстві високої організації пріоритетними є Національні інтереси, які підпорядковують інші інтереси, зокрема, Державні. До цього розуміння передувала еволюція державного інтересу в національній паралельно із еволюцією уявлень про природу влади і про походження держави.

Існує певна залежність змісту концепту Національного інтересу від характеру політичної системи суспільства. В недемократичних системах влада відчужується від народу/більшості і акумулюється в руках окремої особи чи то групи осіб/меншості, держава постає як стихійна сила, що дистанційно визначає суспільну поведінку, при здійсненні зовнішньої політики вона керується Державним інтересом, який не спирається на інтереси суспільства/спільноти/політичної нації. Натомість в демократичних системах, побудованих на принципах ліберальної ідеології, джерело влади ототожнюється з народом, діє принцип народного суверенітету, народ/більшість приймає участь в процедурі прийняття політичних рішень, безпосередньо формує систему органів публічної державної влади, держава усвідомлюється більшістю як механізм захисту суспільних інтересів, в цілому, і прав і свобод людини і громадянина, зокрема; при здійсненні зовнішньої політики держава керується Національним інтересом, що постає інтегрованим інтересом суспільства і держави. Український дослідник В. Кириченко запропонував таке визначення цього поняття: «... Національний інтерес – це інтегральний вираз інтересів усіх членів суспільства, що реалізується через політичну систему. Ці інтереси поєднують інтереси кожної людини, суспільства в цілому» [1, с. 118].

Так у західноєвропейських і південноамериканських демократичних державах (Швейцарія, США та деякі інші) національні та державні інтереси в основному співпадають, що робить внутрішньополітичну ситуацію в них досить стабільною, їх політичні системи працюють за принципом доцентрових тенденцій. Натомість недемократичні держави (наприклад, СРСР) протиставляють національні та державні інтереси, віддаючи перевагу останнім, а це призводить до внутрішньополітичної дестабілізації країни, політична система характеризується посиленням відцентрових тенденцій, які стримуються силою чи загрозою її застосування.

Національні інтереси реалізуються через зовнішню політику держави. Зовнішня політика держави адекватно відображає потреби суспільства тільки тоді, коли національні і державні інтереси збігаються. Діяльність держави на міжнародному рівні, що не відображає реальних суспільних потреб нелегітимна, неефективна та приречена на невдачу. Нераціонально тлумаченні і неадекватні потребам суспільства інтереси можуть стати причиною міжнародних конфліктів (субрегіональних, регіональних і глобальних) і призвести до великих матеріальних і людських втрат, як це було, наприклад, у випадках радянської політики військової інтернаціональ-

ної підтримки низки африканських і азійських держав та американської політики під час В'єтнамської війни. «Традиційним» вже для сучасних українських політичних процесів стало явище підміни національних інтересів інтересами держави/чи правлячих політичних еліт, певних політичних сил у статусі державних керівників та їх економічно-ідеологічних опонентів, впливових акторів міжнародних відносин (наддержави, НАТО, ЄЕС). Прикладом стають останні політичні події щодо вирішення пріоритетів зовнішньополітичного вектора України, – проєвропейський вектор (інтеграція з ЄЕС), проєвразійський вектор (вступ до Митного союзу) або дотримання існуючого політичного нейтралітету, що скоріш свідчить про неієздатність національних інтересів України внаслідок дефіциту символів національної ідентифікації українського суспільства, аніж прикладом розвинутих країн як Швейцарія чи Норвегія.

Постає діалектичний вимір національних/державних інтересів, а це, в свою чергу, призводить до формування нового змісту концепту Національних інтересів, як цілей зовнішньої політики держави, яка, в свою чергу, є продуктом волевиявлення політичної нації.

Сьогодні, на думку автора, доцільно класифікувати поняття Державні інтереси – Національні інтереси та критично тлумачачи зміст цих концептів за допомогою методу діалектики.

Державні інтереси – будь-які інтереси, які відстоює держава. Але держава своїх власних інтересів не має, адже вона, при всій її важливості, є засобом, інструментом, механізмом забезпечення чийось інтересів, наприклад, інтереси якоїсь особи, групи осіб, партії, класу, етнонації, етнічної, релігійної та якихось інших спільнот, що видаються за державні. Але таке тлумачення державних інтересів, а також спроби їх державного забезпечення призводять до неконструктивного діалогу нації і держави, який призводить до появи різноманітних конфліктів, що провокують кризові ситуації в суспільстві, навіть посилюють процеси національної дезінтеграції, що, в свою чергу, зумовлюють некроз історичної пам'яті, неієздатність національних ідей та неспроможність формування національних інтересів. І лише у випадку конструктивної взаємодії правової держави і громадянського суспільства можна говорити про існування справді державних інтересів, однак і в цьому випадку ні сама держава, ні її інтереси не повинні ставитись вище суспільства та його інтересів [2].

Національні інтереси – як поняття виникає під час оформлення Вестфальської системи міжнародних відносин разом із появою національних держав як впливових акторів світової політики. Як фундаментальна категорія політики та стратегії національної безпеки, що визначає цілі внутрішньої і зовнішньої політики оформлюється лише в середині ХХ століття; специфікою є те, що як цілісне явище вони досліджені недостатньо, а в наявній літературі робиться акцент переважно на галузевій специфіці. Г. Моргентау – автор цієї категорії – тлумачить національні інтереси в якості головного рушія зовнішньої політики будь-якої держави [3]. Більшість вітчизняних вчених дотримуються тієї ж точки зору, розуміючи під національними інтересами мотиви зовнішньополітичної діяльності держави спрямовані на виживання і самореалізацію певної політичної спільноти/нації, відіграють роль чинника стратегії держави на міжнародній арені.

Закон України «Про основи національної безпеки України» трактує національні інтереси як життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток [4]. За цією нормативно-правовою концепцією національні інтереси слугують виживанню, функціонуванню і розвитку народу, нації й держави, але розглядаються переважно у стратегії і тактиці в галузі національної безпеки. При цьому національний інтерес є усвідомленням і відображенням державних потреб, які відстоюються лідерами даної держави. Тому фактично під національним інтересом треба розуміти національно-державний інтерес, що традиційно включає в себе три елемента, – воєнну безпеку, економічне процвітання і розвиток та державний суверенітет, як основу контролю над певною територією та населенням.

Таке тлумачення національних інтересів обмежується сферою галузі національної безпеки України і не може відображати всього змісту концепту Національних інтересів як системи цінностей, на яких формується суспільна свідомість, визначається громадянська позиція, які, в свою чергу, постають імперативами націєтворення, державотворення, самозбереження і самореалізації держави, конкурентоспроможності суспільства/політичної нації в процесах формування глобального планетарного суспільства.

Підводячи підсумки, можна констатувати, що сучасні держави-нації обумовлені поліетнічними суспільствами/спільнотами/політичними націями, які формувалися історично і люди усвідомлюють себе громадянами певної держави незалежно від етнічної належності, розуміючи під національними інтересами життєво важливі для всієї спільноти цілі. Національні інтереси втілюються в прагненнях представників однієї спільноти до з'єднання на основі загальної культури, мови, традицій і звичаїв на основі загальної політичної системи і загальної політики. Таке тлумачення національних інтересів визначає їх як відношення збереження і збільшення тих цінностей, які є важливими для існування певної спільноти і держави.

Держава, в свою чергу, надає нормативну формалізацію національних інтересів і постає гарантом забезпечення інтересів всіх членів суспільства. Діалектика в тому, що національні інтереси реалізуються державою через інтереси державні, а останні можуть не співпадати/суперечити із першими. Найчастіше це відбувається під час соціально-економічних і політичних трансформації суспільства, що призводять до збільшення кількості соціальних конфліктів і посилює загальну кризову ситуацію. У такій ситуації на передньому плані державні інтереси, які не завжди збігаються з інтересами національними. Найважливіші завдання держави в системі національних інтересів — це подолання кризи, соціально-культурне і духовне відродження, соціальна злагода і добробут, забезпечення інтересів кожного члена суспільства і прав людини, внутрішня політична стабільність, сприятливі зовнішньополітичні умови і міжнародна безпека.

Отже викриття протиріч в змістах Національних і Державних інтересів привело до розуміння ролі якості держав як механізмів реалізації національно-державних інтересів. На державну владу покладається завдання винайти оптимальні засоби/методи/ форми поєднання державних і особистих інтересів, узгодження їх з національними інтересами, а інакше вона ризикує легітимністю.

Простежується наступна діалектична закономірність: чим більший коефіцієнт відповідності/тотожності національних і державних інтересів, тим менша ймовірність виникнення політичних конфліктів здатних призвести до кризи і дезінтеграції суспільства, і, навпаки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кириченко В. Національні інтереси (форми вияву) // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Довіра : Генеза, 1996. – 942 с. – С. 118.
2. Вступ до етнополітології : науково-навчальний посібник / О. В. Картунов. – К., 1999. – 300 с.
3. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України : підручник / Л. Д. Чекаленко. – К. : Либідь, 2006. – 712 с.
4. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Законодавство. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

В. Г. Пищемуха,

*кандидат исторических наук, доцент,
заведующий кафедрой общегуманитарных дисциплин,
Международный гуманитарный университет*

UNE IDÉE FIXE EUROPÉENNE D'HISTOIRE

Одним из методов проверки значимости какого-либо является создание ассоциативного поля, возникающего при одном лишь произношении его названия. Так, маленький камешек, брошенный в пруд, вызывает лишь легкое колебание водной глади, тогда как падение крупного и тяжелого предмета приводит в смятение весь надводный и подводный мир.

Невозможно предугадать и охватить огромное количество ассоциаций, связанных с именем «Европа». Одним из первых всплывает в сознании образ похищения Европы, перед глазами проплывают настенная живопись Помпей, картины Тициана, Веронезе, Тинторетто, Рембрандта, Тьеполо, Серова. Эта светлая элегическая ассоциация наполняется звучанием волшебных строк стихотворения никарагуанца Рубена Дарио «Раковина»:

Я отыскал ее на берегу морском;
она из золота, покрыта жемчугами;
Европа влажными брала ее руками,
плывя наедине с божественным быком.

При дальнейшем расширении ассоциативного поля вспоминаются пронизанные ностальгией метафорические финальные кадры кинофильма Эмира Кустурицы «Underground» («Подполье», Золотая пальмовая ветвь Каннского кинофестиваля 1995 г.), на которых от материка откалывается часть суши и медленно уплывает вдаль, унося в прошлое радостных и счастливых людей. Их уже нет в живых, не существует и та страна, которая была их домом – Югославия. Эта сцена сопровождается печальными словами: «Мы построили дома под красной крышей, рядом аисты свили свои гнезда, двери у нас открыты для дорогих гостей. Мы благодарны земле, что нас кормит, солнцу, что нас греет, полям, что напоминают о зеленой траве у дома».